

НАРОДНІ РЕМЕСЛА Й ПРОМИСЛИ МИНУВШИНИ БУРИНЩИНИ

У статті досліджено селянські домашні ремесла і промисли Буринщини кінця XVII початку XX ст. Ця тема у межах етнічної території Буринщини вивчена недостатньо. До неї майже ніхто з істориків, народознавців, краєзнавців не торкався.

Ключові слова: ремесла й промисли, селітроварня, кузня, винокурня, ткацтво, шевське ремесло, теслярство, стельмаство, бондарство, ложкарство.

Поряд із землеробством, скотарством та іншими галузями господарства на Буринщині здавна займалися різноманітними ремеслами й промислами. Існували різні ремісничі спеціальності – ковалі, гончарі, ткачі тощо. У XVII – XIX ст. таких спеціальностей було вже десятки.

Згодом поширювалися селянські домашні промисли і ремесла, пов'язані з землеробством та скотарством, і співіснуючі з ними. На XIX – початок XX ст. обробка дерева у вигляді теслярства, столярства, бондарства, стельмаства, гребінництва, плетіння, ложкарства досягла свого апогею.

Кожна родина займалася прядінням і ткацтвом, використовуючи такі знаряддя, як терниці, прядки й самопрядки, снівниці, стави та кросна.

У нашому краї побутували такі ремесла, як дерев'яні вироби та матеріали (столярні, токарні, бондарні, плетені); різні машини і знаряддя праці (сільськогосподарські та ін.); вироби гончарні та цегляні; шкіряний та хутрянний товар (підготовлені шкіри, взуття, шорні вироби, фарбовані хутра, кожухи, кожушанки); килими, сукна; лляні вироби; старовинні та нові малоросійські народні вишивки, візерунки; образи; щетинницько-волосяні вироби (сита, рогові вироби);

Про це свідчать експонати, які зберігаються в Буринському районному краєзнавчому музеї.

З розвитком продуктивних сил і поглибленням класового розшарування з-поміж селян вирізнялися найбільш здібні ткачі або й цілі родини ремісників, які спеціалізувалися на виготовленні полотна, скатертин тощо. Крім власних потреб, їх виробляли на замовлення і продаж. Сільські ткачі здебільшого виготовляли лляне і конопляне полотно, скатертини, рушники. Пропонуються відомості про розвиток ремесел і промислів села Чернеча Слобода, одного з найдавніших і найбільших на той час поселень. Вони здебільшого характерні майже для всіх населених пунктів Буринщини.

Спробуємо довідатися про розвиток домашніх ремесел і промислів у цьому селі.

«Крім рільництва та тваринництва, чернечослобідчани займалися різними промислами. За даними перепису 1888 р., у селі налічувалося 8 теслярів, 2 слюсарі, 13 швачок, 2 чоботарі, 162 ткачі (115 жінок, 11 чоловіків), 10 ковалів, перевезеннями займалися 2 чоловіки, на поденну ходили 32 чернечослобідчани.

За переписом 1897 р. у Чернечій Слободі налічується 1191 двір з 8097 мешканцями. Було 800 верстатів. Працювали 16 чоботарів. Кращі майстри Олексенко та Пахолок за рік виготовляють по 100 пар чобіт і черевиків.

Найкращими майстрами деревообробки вважали теслярів Олексія Лета, Козюру, Кириченка, що вміють виготовляти млини (вітряки). Відсутність лісу не давала змоги конкурувати із сусідами (Томашівкою, Смілим, Непліївкою). Столяри Михайло Мостіпан та Йосип Сурело користувалися серед мешканців репутацією добрих знатців своєї справи. Вони також були і ковалями. Разом виготовляли віялки, різну мебель, столи, стільці, дивани, вікна, рами для вікон і картин, скрипки, на чому більше спеціалізувався Мостіпан. Обидва майстри мають токарні верстати та інші інструменти вартістю до 100 крб.

Віялки виготовляв ще Тимофій Осадчий та Андрій Горбатенко. У Чернечій Слободі протягом багатьох років для переробки зерна селянам слугували вітряки, яких було понад сто, а ще було 7 парових млинів. Їх власники – Сурело Матвій, Сурело Степан, Козачок, Спаський Сергій, Олексенко Адам, Горбатенко Микола, Гиря Степан. Згодом з'явилися і парові млини.

У Миколи Горбатенка був млин вартістю 1000 крб., працювало 3 майстри і два робітники. Вони отримували плату 300 крб. У Степана Сурела вартість млина – 1800 крб., працювало 2 робітники і один майстер, плата 200 крб. Петро Мінстер мав млин вартістю 3000 крб., було 3 робітники і два майстри, плата 450 крб. По селах ходили кушніри та шевці, які шили кожухи й кожушанки, свити, чемерки, взуття та ін. Завзяті сміляни ходили працювати в Чернечу Слободу по господарству і приймали замовлення на виготовлення у себе у Смілому. Сміле було надзвичайно розвинутим домашніми промислами і ремеслами. Майже всі чоботи й черевики ввозять в Чернечу Слободу із Смілого. Також забезпечували сміляни кожухами, кінською зброєю, шапками смушевими, картузами, скатертинами і рушниками, бочарними виробами,

віконними рамами, прядками. Колеса, вози і сани привозять із Томашівки». [1].

У селі Красна Слобода (нині Червона Слобода) у зимовий час багато людей займалося шиттям взуття, хоч вмілих чоботарів у всьому селі можна було знайти не більше трьох-чотирьох чоловік.

Крім того, в селі було близько 20 чоловік, що займалися шиттям одягу, 10 – ткачів, 5 – токарів, що виготовляли колеса, і 5 ковалів [2].

Майже 200 років тому на Слобожанщині було розвинуте **селітроваріння**, яке базувалося на курганах або горо-

дищах із значними земляними укріпленнями та джерелах води і дров. Не виняток і Буринщина. «Укріплення Юрієвого городища на усть Куриці село Миколаївка (хутір Васиївка, урочище Валки) у першій половині XVII ст. було використано для видобутку селітри ватагою з Речі Посполитої, і тут розташувався селітроварний стан. Її добували з майданів – залишків насипів і поховальних ям великих курганів або могил. У порушеній землі насипів та стінах ям природним шляхом відкладається селітра завдяки бактеріям, які адсорбували азот з повітря. Селітру виварювали у великих казанах, вмонтованих в цегляні печі: селітра осідала на дно казана, а землю зсипали навколо кургану у вигляді куп та валів (буртів)» [3].

Транспортування солі пов'язане з **чумацьким промислом**. Про чумаків (козаків) є відомості в історії сіл Буринщини: чумацтвом займались в Хустянці. Чумаки – торговці сіллю, які доставляли її з узбережжя Чорного моря. Торгували нею і в буринських селах, на волах їздили по сіль через нинішній населений пункт Чумакове. Чугунка (залізниця) зробила чумака зайвим, вона стала могутнім конкурентом, якому чумацтво намагається протистояти, але марно. Чумаки не міг конкурувати з дешевшим і швидшим залізничним транспортуванням. Але ще задовго до влаштування залізниць воловий віз поступається кінному.

Найцінніші товари, що вимагали швидкої доставки, перевозилися кінними. Швидка зміна навичок у житті сільського люду, яку викликали реформи епохи 60-х років, застала чумака абсолютно не готовим до боротьби за існування. Він навіть не спробував перейти від волів і тяжкого воза до коней і легкої підводи. За нього це зробили інші, більш спритні і заправські; чумаки ж якось зник одразу, залишивши в народній пам'яті лише спомина. Із зникненням чумацького воза зникають і чумацькі пісні, думи, казки, прислів'я. Залишки промислу у вигляді возів, начиння, одягу становить уже археологічну рідкість, яку доводиться відшукувати і то у вигляді жалюгідних фрагментів. Навіть пам'ятки колишньої величчч чумацтва можливо б і стали давно забутими і зникли б остаточно і безслідно, якби не були вчасно записані і видані у вигляді збірок.

Отже, починаючи з XIX ст. чумацтво занепадає як промисел і як громадська спільність. Тому було дві основні причини. Перша пов'язана зі скороченням пасовищ, якими чумаки користувалися. Друга – будівництво у другій половині XIX ст. залізниць, у тому числі в місцях традиційних чумацьких шляхів.

На Буринщині було поширене цегельне виробництво. У 40-х роках XIX ст. діяли цегельні заводи: в с. Попова Слобода (Слобода) ротмістра Черепова, в с. Суховерхівка – Тюменева, в с. Жуківка-Крикотевичева, в с. Гамаліївка (нині Воскресенка) – поміщика Черепова (дані військової статистики Росії). У 70-і роки минулого сторіччя на Буринщині працювало більше 10 цегельень.

«У XVIII ст. діяла **Глушковська мануфактура**. В літературі село Дяківка вперше згадується в XVIII ст., коли воно було приписано до Глушковської мануфактури.

Старожили розповідають, що в XVIII столітті вже існувало поселення Сопушино. Воно теж було приписане до Глушковської мануфактури. Назва жителів цього поселення – «фабричні» збереглася і до цього часу.

Жителі Дяківки і Сопушино були кріпаками при даній мануфактурі. З 1795 року, коли власником мануфактури став граф Потьомкін, жителі сіл Дяківка, Кошари та Сопушино стали його власністю» [4].

У 1722 році в селі Глушець (нині два села Глушець і Піски об'єднані в одне – Піски) працювала суконна мануфактура І. Дубровського.

Гончарство в нашому краї не набрало широкого поширення. Гончарні вироби в основному завозились із інших місцевостей. Із промислів – борошняне, круподерне. Майже в кожному селі було по кілька вітряків. На малих річках Чаші, Біжі, Терну працювали водяні млини. На млину на р. Чаші в Бурині були дві сукновальні.

У XVI–XVIII ст. залізо виплавляли здебільшого на руднях. Це був комплекс виробничих будівель, оснащених ливарним устаткуванням – домницею, ковальськими міхами, горнами, механічними молотами. Рудні будувалися, як правило, на невеликих річках, де були поклади болотняної руди. Володіли ними крупні магнати, козацька

старшина, монастирі, шляхта й різного роду підприємці.

Вироблене на руднях залізо йшло на виготовлення деталей для сільськогосподарських знарядь тощо. Залізо з давніх часів добували з болотяної руди, плавлячи її спочатку в земляних печах (рудницях), а пізніше – у звичайних печах житлових будинків.

Одержували так звану крицю – метал зі шлаками, окалиною та іншими домішками. Неодноразово куючи крицю, таким чином очищали її до чистого металу. Найважливішим і найпоширенішим ремеслом, пов'язаним з обробкою заліза, було **ковальство**.

Можливо, з цим пов'язана назва села Клепали. У цій місцевості на скелях біля річки Сейм знаходимо великі брили залізної руди.

У XVIII–XIX ст. майже в кожному селі були розташовані, як правило на околиці, кузні – зазвичай зрубні, вкриті гонтом або дошками будівлі, в яких були горно, закріплене на вертикальній колоді кувадло, точило, корито з водою для гартування та охолодження виробів, стояк для підковування чобіт. Біля кузні влаштувалось пристосування для шинування коліс, а також інколи стовп для прив'язування коней, коли їх підковували.

Традиційний інструмент коваля складався з великих молотів та малих молотків, обценьків, рубил, пробійників та ін. Наприкінці XIX ст. з'явилися гайкові ключі, ключі для нарізання різьби, пили-ножівки, розточки, лещата, ножиці для металу тощо.

Кузня – шанована серед селян споруда. У коваля можна було не лише замовити серп, ніж чи сапу, підкувати коня тощо, а й почути свіжі новини. Селяни з великою пошаною і водночас із певною упередженістю ставилися до ковалів як до чарівників-добродіїв, що володіють складним і таємничим мистецтвом перетворення металу на ті чи інші речі. В них бачили захисників від нечистої сили, «ковалів людської долі». Кузня на селі, звичайно, була місцем зібрання чоловіків, своєрідним клубом.

Про такі кузні згадується в історичних матеріалах про Буринь, Клепали та інші села. Ковалі здавна виготовляли зброю та різноманітні речі господарського призначення (сокири, ножі, молотки, лопати, сапи, лемеші, цвяхи, замки, клямки, залізні ворота й огорожі, стремена тощо). Важливими видами ковальства були підковка коней, а також оковування возів і особливо натягування залізних шин на колеса.

Деякі умільці займалися бляхарством – виготовленням прикрас та інших дрібних побутових речей із кольорових металів. Ковалі вміли плавити мідь та інші благородні метали, володіли майстерністю не тільки загартування металів із відпуском, а й цементації та зварювання.

Ковальський промисел в Україні існував аж до середини XX ст.

На Буринщині існувало **сільське навчально-ремісничє училище**. У 1912-1913 рр. двоє багатих людей побудували таке училище в Клепалах. Це була перша і єдина навчальна професійна школа на Буринщині. Училище відносилось до розряду нижчих ремісничих училищ Міністерства народної освіти. Впродовж 3 років учні одержували знання в обсязі початкової школи (Закон Божий, арифметика, російська мова, читання). Потім у двох відділеннях: слюсарно-ковальському і столярно-токарьському освоювали ремесла. Повний курс навчання тривав 5 ро-

ків. Там навчались не тільки діти із Клепал, а із Карпилівки, Чаплищ та інших нав-колишніх сіл. Умілі майстри виготовляли двері, рами, меблі та інші речі. У війну ремісниче училище було зруйноване. Потім там була колгоспна конюшня. А десь у 1953 році це приміщення віддали під сільський клуб, що існує і понині.

Раніше кожен українець мав право гнати горілку. Існували так звані **винниці (винокурні)**. Для цього використовувались зернові, зокрема жито (звідси і бере початок знаменита «житниця»), які проходили через перегонні куби. Чимало лісів було знищено задля утримання винниць.

Відходить у потойсвіт старше покоління, а з ним безслідно гине величезний невичерпаний пласт минувшини Буринщини. Але все ж таки на основі розповідей старожилів сіл Піски – Ярсенко Катерини Тимофіївни, Рибалко Володимира Ягоровича; Слободи – Баранової Марії Панасівни, 1922 року народження; Гвинтове – Прохоренко Марії Андріївни, 1926 року народження; Михайлівки – Жиленко Марії Лазарівни, 1926 року народження, автор дослідив існування різноманітних видів ремесел і промислів у цих селах та методи їх реалізації. Вони характерні й для інших сіл [5].

Ткацтво. Ткацтвом споконвіку займалися жінки, дівчата і підлітки. Воно було поширене в усіх селах району, верстат був майже у кожному дворі. Наприкінці XIX – на початку XX ст. домашнє ткацтво буринців, незважаючи на розвиток фабричної

промисловості, являло собою усталений комплекс технічних прийомів та знарядь праці, які склалися протягом століть.

Вирощування тих чи інших прядивних культур залежало від природно-кліматичних умов. Так, в нашому краї сіяли переважно коноплі та льон. Але сприятливіші умови були для конопель. Цим займалась майже кожна родина. Терміном сівби волокнистих рослин, згідно з народним календарем, вважався досить тривалий період – від Благовіщення (25 березня за ст. ст.) до середини червня. Сіяти бажано було на повний місяць, після теплого рясного дощу. Льон та чоловічі стебла конопель (плоскінь) збирали у серпні, жіночі стебла (матірку) залишали дозрівати на сім'я. Достиглі рослини в'язали у горстки та сушили на сонці. Сім'я із головок льону та матірку били праником, льон частіше – цепом.

Після биття рослини вимочували у воді, м'яли й тіпали, аби позбавити волокно від терміття. Останнє робили на бетельні, терниці, трапачці, використовували рубель, тіпали об стовп або будь-що.

Наступним етапом було розчісування кожного пасма волокна (микання мичок). Для цього призначалися дерев'яний гребінь, який встромлявся в спеціальний отвір в ослоні чи припічку, або кругла залізна щітка з набитими цвяхами (дергальна), котру прив'язували до лави. Остаточне очищення волокна робили за допомогою чесальної (начісної) щітки зі свинячої щетини, кінського волосіння або тонких цвяхів. Одночасно проводили сортування волокна за якістю.

Для ткання високоякісного полотна призначалося найтонше й найдовше волокно – кукла, для снування основи, ткання буденних тканин – миканка, тобто залишки, які вибирали з чесальної щітки. Останок на дергальній щітці – вал – ішов на виготовлення мішків, тканин суто господарського призначення. Готове до прядіння повісмо волокна знову накладали на гребінь або навивали на кужіль (куделю). При прядінні повсюдно вживали веретено, а також механічну прядку. Для перемотування ниток використовували мотовило – стрижень 1,5 м завдовжки з різками на одному кінці та перпендикулярно встановленим бруском – на іншому.

Одночасно з перемотуванням рахували: одне пасмо – 10 чисниць – 30 ни-

ток (нитка – одиниця міри, що означає довжину нитки при обведенні її кругом мотовила). Після просушування пряжу – так званий міток – знімали з мотовила і добре відзолювали у жлукті – видовбаній колоді без дна. За необхідності частину ниток фарбували рослинними, тваринними та мінеральними барвниками (див. далі). Потім мітки перемотували на клубки за допомогою витушки. Намагалися не мотати вночі, бо біля хати буде мотатися нечистий.

Від снування основи, для чого слугували різні конструкції снівниць, залежала правильність розділення ниток на верхній та нижній ряди, тобто утворення зіву. Тому й забобонні уявлення, що стосуються цього виду робіт, досить розвинуті. Зокрема, закінчити роботу необхідно було до заходу сонця, щоб не залишати основи на снівниці на ніч. На кінець XIX – початок XX ст. для ткання застосовували горизонтальний ткацький верстат (див. далі). Аби нитки були міцними і не кошлатилися, навіту на нього основу підмазували шліхтою.

Просте полотно виготовляли технікою полотняного переплетення – перемінним натискуванням на дві підніжки, тобто у дві ремізки. Залежно від призначення тканин кількість ремізок на верстаті збільшувалась: від чотирьох до восьми для техніки саржового переплетення (чинувате, крущасте, косичасте полотно), але могла досягати 20 і більше – для жакардових тканин. Існувало велике розмаїття орнаментальних мотивів – на вічка, на кружки, на шашки, на пасочки, у сосонку, кіскою та ін.

При виготовленні декоративних тканин, а також деяких елементів одягу, наволочок, рушників, скатертин тощо використовували техніку перебірного переплетення (забирання, вибором). У таких тканин візерунок завжди рельєфно виступав над фоном. Із розвитком легкої промисловості необхідність у домашньому виготовленні тканин відпала. Але традиції народного художнього ткацтва й до сьогодні не занедбані.

Веретено та механічна прядка.

Веретено існувало протягом тисячоліть, і технологія його виготовлення та застосування майже не змінилася. За формою – це конусоподібна паличка з незначним потовщенням посередині. Товсті нитки пряли довгим, відносно важким

веретеном, тонкі – коротким і легким. Веретено з напряденою ниткою називали починком. У більш давні часи, щоб надати веретену обертальної сили, застосовували пряслицю – невелике грузило округлої форми, що вдягалось на нижній кінець веретена. Механічна прядка (візок, коловороток, німецька куделя), яка відома в Україні з XIX ст., значно прискорювала, а головне – полегшувала прядіння, оскільки приводилася в рух ногою. Пряли на ній переважно конопляні та лляні нитки. В основному побутувала вертикальна прядка, подекуди – горизонтальна. Веретено було в кожній родині. На відміну від прядки з веретеном було пов'язано чимало повір'їв. Ним проводили по хворому місцю, вишкали бородавки; вода, яку лили на веретено, вважалася помічною.

Його форма виразно асоціювалася зі змієм (верекілляниця й гадюка – однакові).

Ткацький верстат. На Буринщині застосовували горизонтальний ткацький верстат (кросна, варстат). Він мав пристрій для піднімання й опускання ниток основи – ремізки (нити, начиння, ничениці, нечільниці), прив'язані до підніжок (поножів). Саме наявність ремізок давала змогу робити різноманітні види переплетень і виготовляти безліч різновидів ткацьких виробів.

Розрізняють три основних типи ткацького верстата: найпростіший (без станин); стан на сохах (стативах) і, нарешті, рамний стан або верстат. Рівномірне розміщення ниток основи по всій ширині верстата, рівномірне при-

бирання ниток підкання забезпечувалися особливим механізмом – лядом із бердом. Верстат також мав два навої: передній (для полотна) та задній (для навивання основи).

Під час заправки верстата використовували ритки (регівницю) – спеціальну раму, подібну до берда; нитки підкання закладали між нитками основи за допомогою човника – пустотілої бузинової трубочки з цівкою.

Поширеною на Буринщині була **обробка шкіри**. Вичинка шкіри волів та коней, з якої шили взуття, була відома під назвою чинбарство, вичинка шкіри овець для одержання овчини називалася кушнірством. У чинбарстві розрізнялося ще лимарство – вичинка шкіри-напівфабриката, так званої сириці, яка йшла на виготовлення зброї та інших господарських виробів. Разом із шевським ремеслом – пошиттям взуття, а також кожухарством та шапкарством вони склали групу традиційних шкіряних промислів і ремесел краю.

Шевське ремесло також належало до компетенції чоловіків. Воно здавна було поширене в нашому краї. Інструмент шевців складався з колодок, різноманітних шил, ножів, молотків, обценьків. Необхідними атрибутами були дратва, віск, смола, щетина, цвяхи та кілки, підкови, дошки для розкрою шкір тощо.

Шили чоботи переважно так званого руського крою (або суцільними, або головки пришивалися до халяви у вигляді язичка). Асортимент виробів був досить широким: чоловічі чоботи, півчобітки, черевики, а також найчастіше жовті або червоні жіночі сап'янові чобітки. Шевці працювали в основному на замовлення селян, рідше на ринок.

Святкове взуття і фабричного, і кустарного виробництва звичайно прикрашалося орнаментом – засобами тиснення, вирізування тощо.

На Буринщині були такі види кравецького ремесла, як кожухарство та шапкарство. Але кожухи здебільшого шили в Смілому. Кожухи звичайно орнаментувалися кольоровими вовняними або гарусними нитками, а також торочкою, поворозками, випушкою з хутра диких звірів. Кравецький інструмент складався із ножів, аршинів, ножиць, різної величини голок тощо. Завжди під рукою були вощені конопляні та лляні нитки, наперстки, крейда. Спеціальні кравці – шапкарі – шили різноманітні головні убори.

Обробка вовни – одне з традиційних занять сільського населення Буринщини. Вовна йшла передусім на вироблення повсті. Крім того, її використовували у шапкарстві, для плетіння й ткання поясів, вироблення сукна тощо і нарешті – для ткання тканин інтер'єрного призначення – килимів, ліжників, налавників, коців тощо.

Фарбування тканин. Селянство Буринщини аж до початку ХХ ст. зберігало способи приготування природних барвників, хоча практично вони майже не застосовувалися. Їх витіснили анілінові барвники промислового виробництва, які були зручнішими в користуванні, але не відзначалися особливою стійкістю та насиченістю. Тільки природні барвники в різних сполученнях могли дати безліч відтінків. Чорний колір одержували з відвару вільхової або дубової кори та кореня кінського щавлю. Найдавнішим та найбільш усталеним кольором в буринців був білий. Жовтий колір отримували за допомогою цибулиних лушпайок, гречаної полови, недостиглих ягід жостеру тощо. Все це товкли у ступі разом із корою дикої яблуні, додавали галун і виварювали в сироватці. Синій барвник одержували з рослини під назвою крутик: після виварювання вона давала осад, який збирали й висушували. Для одержання зеленого кольору відварювали спориш, листя берези або омели, стиглі ягоди жостеру, а також дубову кору. Червоний – один із основних кольорів у різнобарв'ї тканин України. Звичайно, червоний барвник здобували із перестиглих ягід жостеру, материнки та листя дикої яблуні. Цю суміш товкли в ступі, додавали трохи води та під гнітом вичавлювали червону фарбу.

Подекуди відносно яскравий червоний колір одержували з соку лохини, змішаного з молоком. Нарешті, для цього широко використовували червець – яєчка хробаків, які збирали на корінцях лісової суніці. Червець сушили в печі, терли на порошок і розводили водою. Пряжу, фарбовану таким барвником, важко сплутати з іншою. Усі барвники для стійкості закріплювали природними кислотами – оцтом або овочевими розсолами (з капусти, буряків, огірків), сироваткою, а також сіллю.

Теслярство – один із наймасовіших деревообробних промислів на Буринщині: зведення житлових та інших споруд, господарських будівель тощо. Зрубані дерева обтесували здебільшого вручну різного виду сокирами й розпилювали на колоди. Уздовж колод знизу долотами видовбували поздовжні пази, а по кінцях – зарубки. За допомогою простого, але ефективного знаряддя – драчки – колоди щільно з'єднували у зруб. Традиції народного теслярства і до сьогодні зберігаються у сільському будівництві.

Столярство – майже в усіх селах були умільці, які займалися цим видом деревообробного промислу: виготовлення хатнього начиння – лав, ослонів, скринь, столів, табуреток та стільців, мисників, ліжок, а також віконних рам та рамок для вуликів, дерев'яних частин борін та плугів тощо.

Серед інструменту столярів було багато давніх знарядь – сокира, тесло, стамеска, молоток, свердло та ін. Пізніше він поповнився столярним верстатом, рубанком, фуганком. Округлі вироби (колони для церков і ганків, деталі прядок, веретен, дитячі іграшки) столяри виточували на найпростішому токарному верстаті (коловоротці). Для вимірювань застосовували розміряч, косинець, отримач. Із появою на дерев'яних виробках залізних деталей з'явилися різного діаметра гайкові ключі. Мистецтво багатьох буринських столярів досягало справжньої віртуозності. Велика увага приділялася оздобленню виробів дерев'яними розетками, хрестами, квітками та іншими візерунками. Особливо ретельно ставилися столяри до орнаментування скринь, що призначалися для зберігання посагу і стояли в хаті на чільному місці.

Стельмаство – виготовлення транспортних засобів – возів і саней, а також коліс, полоззя, дуг тощо було нагальною потребою селян. Крім традиційного столярного інструмента, стельмахи широко користувалися вже згаданою коловороткою (при виготовленні округлих ступиць). Специфіка стельмаства полягала й у тому, що матеріал для гнуття ободів, дуг, полоззя заздалегідь розпарювали у спеціальному приміщенні – парні. Воно являло собою невелику зрубну землянку з подвійними засипаними піском стінами, піччю, над якою встановлювався чан з водою, димарем, а також отвором для виходу пари. Відомий був і давніший різновид парні: так звана суха парня – неглибока яма з вогнищем, що курилося, покрита дерном, зверху якого клали підібраний для гнуття матеріал.

Ложкарство – цей промисел на Буринщині не набув широкого розповсюдження. Були лише окремі ложкарі, що виготовляли для домашнього вжитку ложки, ополоники, миски, тарілки та інше кухонне начиння. Для цього використовувалися здебільшого такі породи, як береза, осика, липа, інколи груша. З розпиляного дерева майстер робив спочатку заготівки, котрі потім оброблялися за допомогою спеціальних ложкарських інструментів – різця та шліфера, а також ножа та найпростішого токарного верстата. Розрізняли ложки прості, нефарбовані (мужицькі, циганські) та руські, що були пофарбовані у золотавий та темно-червоний кольори та розписані стилізованими візерунками. Ложкарством займалися звичайно чоловіки похилого віку.

Гребінництво. Були на Буринщині окремі майстри, які займалися виготовленням різноманітних дерев'яних гребінок і гребенів для прядіння. Значно більших розмірів були дерев'яні гребені та гребінки (до 40-50 см). Їх виготовляли з твердих порід: груші, клена тощо. При цьому використовували струг, спеціальні швайки та пилки для нарізування зубців. Гребені та гребінки мали ручку (стебло), яка вставлялася в отвір в ослоні, лаві чи спеціальній підставці.

Бондарство – умільці цього промислу займалися виготовленням бочок, діжок, барил, цебер тощо. Бондарі добре розумілися на різних сортах дерева і добирали їх конкретно для кожного виробу. Зокрема ті, що призначалися для рідин, виготовлялися з твердого дерева, зазвичай дуба. Асортимент бондарських виробів був широким і різноманітним. Це ремесло вимагало неабияких навичок і майстерності.

Наприклад, прорізання пазів у клепках (так званих уторів) при вставлянні днищ було досить складною технічною операцією. Те ж стосується і скріплювання клепок дерев'яними або залізними обручами. Крім звичайного столярного інструмента, бондарі користувалися уторником (кривим стругом), розмірячем, шерхебелем. Володіли вони й початками геометрії: зокрема, радіус дна діжки обчислювали шляхом поділу величини її окружності на шість.

Плетіння – існувало в нашому краї як домашній промисел по виготовленню господарсько-побутових виробів для домашнього вжитку. Як сировину для плетіння використовували лозу, кору певних дерев, насамперед молоді липи (лико) та берези (береста, луб), верболіз, хвойну та дубову шкірку, коріння ялини, сосни тощо. Способом плетіння виконували стіни клунь, хлівів та кошар, живоплоти тощо. З лози та інших матеріалів плели рибальське знаряддя. Крім зазначених речей, почали виготовляти дорожні корзини, легкі дачні меблі, дитячі коляски. Кора при цьому, звичайно, знімалася (біле плетіння). Залежно від конкретних виробів лозини використовували круглі або стругані чи розщеплені уздовж, у природному або пофарбованому вигляді. Почуття міри у доборі кольорової гами (переважали білий, рожевий, зелений кольори, іноді жовтий та фіолетовий) свідчило про смак ремісників.

Плетіння з кори дерева.

Було також плетіння з соломи. Використовувалися, як правило, житня або пшенична солома, яку заготовляли під час наливання колосся, та солома стиглого вівса. Ці матеріали мали приємний золотаво-блискучий колір. З них плели передусім дуже популярні головні убори – брилі. Використовуючи також розколоті лозини, лико чи мотузки, виготовляли солом'яні сіяники, плетінки (кадовби, солом'яники) для зберігання зерна та інших продуктів, одягу тощо.

1. Лисенко С. І. «Нариси домашніх промислів і ремесел Полтавської губернії. Роменський повіт», 1900 р. ; Овсієнко Л.К. Історія села Чернеча Слобода. Особистий архів.

2. Токмакова І.В. Из летописи с. Красная Слобода Путивльського уезда. Путивльський краєзнавчий збірник, випуск 3. Універсальна книга. Суми – 2007. – С. 148.

3. Коротя О.В., Осадчий Є.М., Буринський краєзнавчий вісник, випуск 1, 2010. – С. 46-48.

4. Історія села Дяківка, library-buryn.org.

5. Особистий архів Гагіна В.І. Народні ремесла і промисли Буринщини.

В статті досліджені крест'янські домашні ремесла і промисли Буринщини кінця XVII – початку XX вв. Ця тема в межах етнічної території Буринщини досліджена недостатньо. Її майже ніхто з істориків, етнологів, краєведів не торкався. Ключові слова: ремесла і промисли, селитроварня, кузня, винокурня, ткацтво, сапожне ремесло, плотництво, стельмаство, бондарство, ложкарство.

The article investigates the peasant homemade crafts of Burynchyna the end of the XVII to the beginning of XX centuries. This topic within the ethnic territory of Burynchyna is studied insufficiently. It has almost no historians, ethnologists, ethnographers not touched.

Keywords: crafts, saltpeter, a smithy, a distillery, weaving craft of shoemaking, carpentry, wheels, cooperage, manufacturing spool.